

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Ногас Анжели Олександрівни

«ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ХВОРИХ НА РЕВМАТОЇДНИЙ АРТРИТ»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора наук з фізичного виховання та спорту за спеціальністю 24.00.03 – фізична реабілітація

Актуальність теми дослідження. Дисертація Анжели Олександрівни Ногас присвячена розробці та науковому обґрунтуванню системи фізичної реабілітації для пацієнтів з ревматоїдним артритом (РА). Це дослідження є надзвичайно актуальним через високу поширеність РА, його значний вплив на якість життя пацієнтів та важливі соціально-економічні наслідки цього захворювання. Ревматоїдний артрит є хронічним аутоімунним захворюванням суглобів, яке призводить до прогресуючої втрати функціональних можливостей та ранньої інвалідизації. За даними ВООЗ, РА уражає близько 0,5–1% світової популяції, причому переважно це люди працездатного віку. В Україні ця проблема також залишається актуальною, оскільки на диспансерному обліку перебуває біля 120 тисяч осіб, у яких діагностовано дане захворювання.

Попри досягнення в області фармакологічної терапії, лише медикаментозне лікування не здатне вирішити проблему функціональних обмежень та зниження рівня якості життя пацієнтів. Важливу роль у лікуванні цієї патології відіграє фізична реабілітація, яка зберігає функціональні можливості та покращує стан хворих.

Однак, багато сучасних реабілітаційних методик використовуються фрагментарно, без комплексного підходу, що не дає змоги досягти стійкого результату у відновленні рухових функцій та соціальної активності пацієнтів. У науковій літературі відзначається, що реабілітаційні заходи часто не враховують усіх аспектів активності та участі пацієнтів у повсякденному житті, що суперечить основним положенням Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я (МКФ).

Зважаючи на це, постає необхідність комплексного, науково обґрунтованого підходу до розробки та впровадження ефективної системи фізичної реабілітації хворих на РА. У своїй дисертації Ногас А. О. обґрунтовує необхідність створення такої програми. Авторка впроваджує сучасний біопсихосоціальний підхід, який відповідає концепції МКФ, і пропонує персоніфіковані реабілітаційні програми, що враховують індивідуальні особливості пацієнтів. Такий підхід сприяє зменшенню інвалідизації та покращенню якості життя, що дозволяє значно підвищити ефективність лікування та забезпечити більш тривале відновлення.

Таким чином, дослідження Ногас А. О. є своєчасним та важливим як для науки, так і для практичної медицини, оскільки воно сприяє вдосконаленню

реабілітаційного процесу та підвищенню ефективності відновного лікування пацієнтів з РА. Результати цього дослідження можуть зробити суттєвий внесок у вдосконалення системи фізичної реабілітації хворих на РА і стати основою для розробки нових клінічних рекомендацій та покращення якості життя пацієнтів з цією важкою недугою.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами. Робота виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри здоров'я людини і фізичної реабілітації Національного університету водного господарства та природокористування на 2017–2021 рр. за темою «Реабілітаційні та фізкультурно-рекреаційні технології відновлення та підтримки здоров'я людини» (номер державної реєстрації 0117U007676); плану науково-дослідної роботи кафедри медико-психологічних дисциплін Національного університету водного господарства та природокористування на 2019-2024 рр. за темою «Відновлення здоров'я осіб різного віку засобами фізичної терапії та ерготерапії» (номер державної реєстрації 0119U002877); плану науково-дослідної роботи кафедри фізичної терапії, ерготерапії Національного університету водного господарства та природокористування на 2022-2026 рр. за темою «Організаційні та методичні особливості фізичної терапії, ерготерапії осіб різних нозологічних, професійних та вікових груп» (номер державної реєстрації 0122U200755). Здобувач є співвиконавцем тем.

Наукова новизна дослідження, представленого у дисертації Анжели Олександрівни Ногас, полягає у розробці та обґрунтуванні новітніх підходів до фізичної реабілітації пацієнтів з РА, що є важливою та актуальною темою у сучасній медичній науці. Авторка уперше здійснила систематизацію та інтеграцію біопсихосоціальних, біологічних і соціальних аспектів реабілітаційного процесу, що значно розширює уявлення про специфіку цього захворювання та його вплив на функціональний стан і якість життя пацієнтів; а також науково обґрунтувала та розробила систему фізичної реабілітації, яка враховує індивідуальні передумови, біопсихосоціальний вплив захворювання на пацієнтів і принципи МКФ, що дозволило створити персоніфіковані програми реабілітації, які є ключовим кроком для підвищення ефективності лікування.

Авторка вперше встановила біологічні, соціальні та особистісні передумови, які лежать в основі розробки реабілітаційної програми для пацієнтів із РА, зокрема, враховуючи стан функціональних порушень верхніх кінцівок та ступінь активності захворювання. Анжела Олександрівна також визначила нові організаційні та методичні підходи до фізичної реабілітації, зокрема, використання персоніфікованих реабілітаційних планів, що включають оцінку порушень функції, діяльності та якості життя пацієнтів.

У роботі вперше обґрунтовано нову систему контролю за ефективністю реабілітаційного втручання, що дає змогу динамічно відслідковувати зміни в стані здоров'я пацієнтів і коригувати лікування, та розроблено технологію реабілітаційного втручання, що включає використання засобів фізичної реабілітації з урахуванням методологічних підходів МКФ і чинників, які впливають на функціональний стан пацієнтів.

Анжелою Олександрівною зроблені суттєві уточнення в категоріальний профіль за МКФ для пацієнтів із РА, що значно покращує можливості для

діагностики та оцінки порушень на різних рівнях – від функцій суглобів до активності й участі в суспільному житті.

Авторка доповнила існуючі знання про вплив захворювання на соціальну активність і психоемоційний стан пацієнтів, що дозволяє оцінити важливість комплексного підходу до реабілітації та описала його позитивний вплив, який поєднує фізичні вправи, позиціонування, ортезування, масаж та заняттєву терапію.

Дисертація розширює уявлення про психологічні та емоційні реакції пацієнтів, які мають важливе значення для відновлення здоров'я і покращення якості життя пацієнтів з РА.

Отже, наукова новизна дисертаційної роботи Ногас А. О. полягає в комплексному підході до вирішення науково-практичної проблеми фізичної реабілітації пацієнтів з РА, що значно розширює можливості для надання ефективної медичної допомоги та покращення якості життя хворих.

Ступінь обґрунтованості результатів дослідження дисертації Ногас А. О. підтверджується ретельною науковою аргументацією теоретичних положень, логічною послідовністю дослідження, а також глибоким аналізом проблематики фізичної реабілітації хворих на РА. Високий рівень обґрунтованості дослідження забезпечується використанням сучасних наукових джерел та методів, які дозволили детально вивчити вплив захворювання на якість життя пацієнтів та ефективність реабілітаційних заходів.

Крім того, публікації Ногас А. О., у яких висвітлюються результати дослідження, свідчать не лише про наукову валідність, але й про практичне значення отриманих результатів для медичної практики, зокрема в галузі фізичної реабілітації та ортопедії. Вони підтверджують вагомий внесок дослідження у розвиток медичних підходів до реабілітації хворих на РА.

Достовірність наукових положень дисертації підтверджується тривалістю та послідовністю виконання дослідження. Протягом кількох років (з 2019 по 2024 роки) авторка провела ретельну обробку отриманих даних із застосуванням математично-статистичних методів для перевірки результатів і забезпечення високої точності наукових висновків. Це сприяло об'єктивності та надійності отриманих результатів, підкреслюючи значущість роботи для подальшого розвитку галузі.

Планування дослідження було адекватним до поставленої мети, що дозволило отримати точні й достовірні результати. Використані методи повністю відповідали меті та предмету дослідження, що гарантувало високу точність методологічних підходів і адекватність отриманих результатів. Це підтверджує наукову валідність роботи та її глибоку практичну значущість для сфери фізичної реабілітації.

Висновки дисертаційної роботи підтвердили свою об'єктивність і новизну, що свідчить про їх актуальність та наукову достовірність.

Таким чином, наукові положення дослідження можна вважати добре обґрунтованими та вірогідними. Завдяки правильно обраному методологічному підходу, дисертація інтегрує теоретичні та практичні аспекти, що дозволяє здійснити всебічний аналіз досліджуваної проблеми та підтверджує значущий внесок автора у розвиток цієї галузі науки.

Оцінка змісту дисертації, її завдань в цілому і основних положень дисертації. Дисертація Ногас А. О. оформлена згідно вимог Міністерства освіти і науки України та складається із анотацій, вступу, шести розділів, висновків, практичних рекомендацій, списку використаних літературних джерел, що містить 334 найменування та додатків. Загальний обсяг роботи становить 434 сторінки. Робота добре ілюстрована, містить оптимальну кількість графічної інформації та таблиць, зокрема 46 таблиць та 55 рисунків. Це дозволяє чітко висвітлити ключові моменти проведеного дослідження, при цьому ілюстрації не перевантажують основний текст і тісно взаємопов'язані з основними розділами дисертації.

У **вступі** авторка обґрунтовує актуальність теми дисертаційного дослідження, наголошуючи на важливості фізичної реабілітації хворих на РА для підвищення якості їхнього життя. Зазначено зв'язок роботи з науковими темами та проблемами сучасної медицини. Визначено мету і завдання дослідження, а також предмет і об'єкт дослідження. Дисертація охоплює методологію та методи дослідження, що використовуються для досягнення поставленої мети. Особливо підкреслено наукову новизну отриманих результатів і практичну значущість роботи для вдосконалення фізичної реабілітації пацієнтів з РА. Вказано особистий внесок здобувачки в роботу, а також проведену нею апробацію результатів дослідження, публікації за темою роботи та їх вплив на медичну практику.

Структура дисертації логічно побудована, і її основні положення чітко спрямовані на вирішення науково-практичних завдань, поставлених в роботі.

Перший розділ дисертації **«Ревматоїдний артрит – медична та соціальна проблема сучасності»** містить детальний аналіз науково-методичної літератури, як вітчизняної, так і зарубіжної, й надає чітке уявлення про масштаби проблеми РА. Авторка акцентує увагу на високій поширеності захворювання та вказує на серйозні наслідки РА, зокрема на зниження фізичної активності, обмеження самообслуговування, порушення психічного здоров'я та різноманітні соціальні проблеми пацієнтів. Анжела Олександрівна також підкреслює, що основною причиною зниження якості життя є не лише важкість захворювання, але й також недостатня та несвоєчасна реабілітація й відсутність комплексного підходу до відновлення функції суглобів.

У розділі наголошено на необхідності удосконалення існуючих критеріїв оцінки ефективності реабілітаційних заходів, зокрема врахування емоційного, психологічного та соціального аспектів у повсякденному житті пацієнтів.

Таким чином, перший розділ дисертації Ногас А. О. дає глибоке і всебічне уявлення про проблему РА та обґрунтовує необхідність подальших досліджень у цьому напрямку, що підтверджує актуальність, своєчасність та наукову значущість теми дисертації.

У другому розділі дисертації **«Методи та організація дослідження»** авторка обґрунтовано описує методи, які використовувалися для досягнення мети дослідження, та включали теоретичний аналіз, різноманітні медичні тести, опитувальники, а також статистичні методи для обробки результатів. Використання такого потужного арсеналу методів дозволило всебічно оцінити ефективність фізичної реабілітації у пацієнтів з РА.

Методи дослідження, які використовувалися у роботі, є адекватними та відповідають завданням. Слід відзначити ретельний підхід до статистичної обробки даних, що дало можливість оцінити ефективність запропонованої системи реабілітації в порівнянні з традиційними методами та забезпечити високу наукову значущість досліджень.

Логіка проведеного експерименту та організація досліджень чітко описані у чотирьох етапах (огляд сучасної літератури, розробка системи фізичної реабілітації та проведення констатувального експерименту, апробація реабілітаційної програми, а також аналіз і порівняння результатів).

Третій розділ дисертації **«Характеристика показників функціонального стану, активності та участі хворих на ревматоїдний артрит»** містить ґрунтовний аналіз початкових результатів дослідження функціонального стану пацієнтів з РА.

На вихідному етапі чітко висвітлено кілька важливих аспектів, зокрема функціональні порушення верхніх кінцівок, болі різного ступеня інтенсивності, зниження рухливості суглобів, а також зменшення сили м'язів і обмеження активності хворих. Найбільші труднощі виникають при виконанні завдань, які потребують використання кисті та сили рук, що вказує на значну інвалідизацію пацієнтів.

Важливою є оцінка психоемоційного стану пацієнтів, що вказує на значний рівень тривоги та депресії серед досліджуваних, що також негативно впливає на якість їхнього життя. Дослідження також підтверджує високу поширеність психоемоційних розладів, що корелюють із погіршенням фізичного стану та функціональних можливостей пацієнтів.

Загалом, третій розділ дисертації надає детальну та обґрунтовану характеристику стану хворих на РА на початковому етапі дослідження, що є важливим кроком для подальшого розроблення реабілітаційних заходів.

Четвертий розділ дисертації **«Обґрунтування та розробка системи фізичної реабілітації хворих на ревматоїдний артрит»** присвячений розробці авторської системи фізичної реабілітації хворих на РА. Авторка детально розглянула її передумови, основні компоненти та структуру, що включає біологічні, соціальні та особистісні аспекти.

Позитивним аспектом є цілісність та системний підхід, відповідність сучасним рекомендаціям Асоціації ревматологів України та комітету EULAR. Система має чітку структуру: реабілітаційне обстеження, планування, реалізацію та оцінку ефективності, що сприяє її практичному впровадженню.

Особливу увагу приділено персоніфікації реабілітації з урахуванням віку, ступеня тяжкості захворювання, функціонального стану суглобів та наявності протипоказань. Використання сучасних методів (кінезотерапія, гідрокінезотерапія, ортезування, кінезіотейпування, масаж) забезпечує комплексний підхід, спрямований на зниження болю, покращення рухливості та відновлення функцій.

Детальний опис методик та їх адаптація до різних періодів перебігу захворювання (гострого, підгострого, хронічного) підкреслює наукову обґрунтованість і практичну значущість дослідження.

Застосування міждисциплінарного підходу та міжнародних стандартів (МКФ) підвищує ефективність методики. Загалом, розділ демонструє, що

запропонована система реабілітації базується на актуальних наукових рекомендаціях і відповідає сучасним принципам лікування та індивідуального підходу до пацієнта.

П'ятий розділ дисертаційного дослідження **«Ефективність системи фізичної реабілітації хворих на ревматоїдний артрит»** містить ґрунтовний аналіз результатів впровадження реабілітаційної програми, що дозволяє оцінити її ефективність на різних етапах. Дослідження, проведене тричі – на початку, через 3 місяці і через 6 місяців, є важливим для глибокого розуміння динаміки процесів відновлення та змін у пацієнтів.

Значущим є застосування МКФ для аналізу рівня функцій і структури у пацієнтів, що надає результатам дослідження чітку і стандартизовану основу для порівняння. Підхід дозволяє не лише оцінити зниження виразності болю в основній групі пацієнтів, а й оцінити його вплив на фізичну активність і участь в повсякденному житті.

Результати гоніометрії та динамометрії свідчать про значне поліпшення рухливості суглобів та сили м'язів у пацієнтів основної групи. Ці покращення мали безпосередній вплив на повсякденну активність хворих, на здатність виконувати повсякденні завдання без труднощів, свідчать про високий рівень реабілітаційних заходів.

Реабілітаційна програма включала елементи аутогенного тренування та психотерапії, що сприяло зниженню тривоги та депресії у пацієнтів основної групи. Це є важливим аспектом, оскільки психоемоційний стан пацієнтів також суттєво впливає на процеси відновлення та загальну якість життя.

Статистичний аналіз дозволив підтвердити ефективність впроваджених реабілітаційних заходів і їх порівняння між основною та контрольною групами. Авторка переконливо довела, що реабілітаційна програма, яка включала фізичні вправи та психотерапевтичні втручання, виявилася ефективною для поліпшення болю, функціональної здатності та якості життя пацієнтів з РА. Результати дослідження підкреслюють значні переваги комплексного підходу до лікування хворих цієї категорії.

У шостому розділі дисертації **«Аналіз та узагальнення результатів дослідження»** авторка підтверджує результати попередніх досліджень щодо поширеності РА, його негативного впливу на стан здоров'я та якість життя пацієнтів, а також важливість фізичної реабілітації для поліпшення їхнього фізичного стану.

Анжела Олександрівна також представляє нові дані щодо самооцінки хворих, прогресування дегенеративних змін, а також змін у функціональному статусі та психоемоційному стані пацієнтів.

Важливим є уточнення категоріального профілю пацієнтів відповідно до МКФ, що забезпечує комплексний підхід до діагностики та планування реабілітаційного втручання, а також дозволяє точніше оцінювати вплив захворювання на різні аспекти життя пацієнтів і сформулювати більш персоналізовані реабілітаційні підходи.

Особливої уваги заслуговує вперше розроблена та науково обґрунтована система фізичної реабілітації пацієнтів із РА. Вона базується на врахуванні біопсихосоціального впливу захворювання, основних положень МКФ, а також організаційних та методичних підходів до фізичної реабілітації. Уперше

визначено основні чинники, що визначають вибір та ефективність реабілітаційних втручань, а також розроблено систему контролю ефективності реабілітації, що є вагомим практичним внеском у медичну реабілітацію.

Висновки повністю відповідають завданням дослідження та основному змісту роботи, логічно обґрунтовані й відображають ключові результати.

У **практичних рекомендаціях** дисертації обґрунтовано підходи до фізичної реабілітації хворих на РА, з урахуванням ступеня функціональних порушень, індивідуальних особливостей пацієнтів та принципів персоніфікованого реабілітаційного втручання.

Список використаних джерел налічує 334 позиції.

У **додатках** подано перелік публікацій автора за темою дисертації, дані про апробацію результатів, табличні та графічні матеріали, а також акти впровадження наукових розробок.

Дисертація Ногас Анжели Олександрівни написана сучасною українською мовою, у науковому стилі з коректним використанням термінології. Робота є цілісною, охоплює всю заявлену тему, а її науково-практичні положення викладені послідовно й добре обґрунтовані.

Академічна доброчесність дотримана: усі ідеї, розробки та критичний аналіз інших авторів мають відповідні посилання.

Зауваження та дискусійні питання щодо змісту та оформлення дисертації. Загалом позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, слід зазначити, що вона не позбавлена окремих недоліків, які мають різний ступінь принциповості. Разом з тим, під час рецензування роботи виникли декілька запитань, на які хотілось би отримати відповідь, а саме:

1. При аналізі літератури варто було б детальніше висвітлити, чи існують суттєві розбіжності у висновках різних авторів щодо ефективності відновного лікування РА. Які аспекти цієї проблеми залишаються дискусійними та потребують подальшого вивчення? Також доцільно оцінити ступінь узгодженості власних результатів із наявними науковими даними.
2. Які основні чинники вплинули на критерії відбору та виключення пацієнтів, а також можливі обмеження дослідження?
3. У четвертому розділі доцільно більш детально описати процес створення персоналізованих реабілітаційних програм, враховуючи індивідуальні особливості пацієнтів. Тобто йдеться про механізм індивідуального підбору реабілітаційних заходів. Зокрема, варто розширити опис взаємодії між лікарем і пацієнтом у процесі підбору реабілітаційних заходів та врахування соціальних факторів.
4. Персоніфікація реабілітаційного процесу є важливим аспектом роботи. Проте варто уточнити, як саме адаптуються реабілітаційні програми для пацієнтів з різними клінічними характеристиками (вік, ступінь тяжкості захворювання, рентгенологічна стадія тощо). Чи існують стандартизовані протоколи для різних груп пацієнтів?
5. Чи передбачена адаптація реабілітаційної програми залежно від супутніх патологій (наприклад, остеопороз, серцево-судинні захворювання)? Якщо так, то яким чином вони впливають на вибір реабілітаційних заходів?
6. Запропонована система реабілітації передбачає використання спеціалізованого обладнання (кінезіотейпування, ортезування,

гідрокінезотерапія), що може бути складним для реалізації у звичайних медичних закладах, особливо у сільській місцевості. Чи розглядалися альтернативні, більш доступні варіанти для розширення можливостей застосування запропонованої програми?

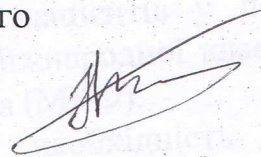
7. У дослідженні наведено результати ефективності реабілітації, однак відсутні дані щодо її довгострокового впливу на функціональний стан суглобів та якість життя пацієнтів. Чи здійснювався моніторинг пацієнтів після завершення програми? Чи є дані щодо тривалого збереження позитивного ефекту реабілітації?

Проте, виявлені недоліки є несуттєвими і в цілому не впливають на зміст та якість наукового дослідження дисертанта. Зауваження скоріше носять рекомендаційний характер, а питання – дискусійний.

Висновок про відповідність дисертації встановленим чинним вимогам. Дисертаційне дослідження Ногас Анжели Олександрівни «Теоретико-методологічні засади фізичної реабілітації хворих на ревматоїдний артрит» за актуальністю проблеми, теоретичним рівнем, методичним забезпеченням, науковою новизною та практичною значущістю результатів досліджень є завершеною фундаментальною цілісною науково-дослідною роботою, яка може слугувати основою для подальших наукових і клінічних досліджень у сфері фізичної реабілітації пацієнтів із ревматоїдним артритом. Дисертаційна робота відповідає вимогам пунктів до докторських дисертацій – п. 7 і 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», який затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 за №1197 (зі змінами), а її авторка Ногас Анжела Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора наук з фізичного виховання та спорту за спеціальністю 24.00.03 – фізична реабілітація.

Офіційний опонент

професор кафедри анатомії та фізіології
Львівського державного університету
фізичної культури імені Івана Боберського
МОН України,
доктор біологічних наук, професор

З. І. КОРИТКО

*Проректор з науково-педагогічної роботи
та міжнародних зв'язків
Львівського державного університету
фізичної культури імені Івана Боберського*

